

RAQAMLI KRIMINALISTIKANING APPARAT VOSITALARI TADBIQI

Radjabova Madina Shavkatovna

Toshkent axborot texnologiyalari universitetining
“Kiberxavfsizlik va kriminalistika” kafedrasida o‘qituvchi-stajyor

Abdullayev Ibrohim Ko‘palboy o‘g‘li

Kiberxavfsizlik fakulteti
Kiberxavfsizlik inqilobchilik yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: *Raqamli sud ekspertizasi sud ekspert guruhiga har xil turdagi elektron qurilmalarda joylashgan raqamli dalillarni tahlil qilish, tekshirish, aniqlash va saqlashda yordam beradi.*

Kalit so‘zlar: *kriminologiya, kriminologik ma’lumotlar, kompyuter kriminalistikasi vositalari, DP2C qurilmasi.*

KIRISH

Kriminalistika fani O‘zbekiston Respublikasida yurisprudensiya, yuridik ta’lim rivojlanishida nazariya va amaliyotning o‘zaro bog‘liqligini ta’minlashga qaratilgan sud-huquq islohotlarini amaliy jihatdan ta’minlovchi fanidir. Zero, sudlarda ko‘rilayotgan har bir ishda haqiqatni aniqlamasdan turib uni to‘g‘ri va adolatli hal etish, inson huquq va erkinliklarining qonuniy himoyasini ta’minlash mumkin emas. Kriminalistika fanini o‘rganish orqali shaxsni gumon qilinuvchi, ayblanuvchi va sudlanuvchilarning qonuniy huquq va erkinliklarini buzilishining oldini olish hamda jabrlanuvchining huquqlarini to‘liq kafolatlashga erishiladi. Ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda ijtimoiy munosabatlar huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida bir qancha amaliy masalalarni yuzaga keltirmoqda. Bu esa o‘z navbatida, mamlakatimizda kriminalistikaning yangidan yangi rivojlantirish usullari va vositalarini ishlab chiqish, ularni amaliyotga keng tatbiq etish zarurligini ko‘rsatadi. Kriminologiyaga oid nazariy va huquqiy adabiyotlarda bu masalaga nisbatan uch xil yondashuv shakllangan. Birinchi yondashuvga ko‘ra, kriminologiya umumijtimoiy fan hisoblanadi, chunki u ijtimoiy hodisa sifatidagi jinoyatchilikning sosiologik, iqtisodiy, psixologik va pedagogik jihatlarini o‘rganadi (M.L.Kovalev, A.B.Saxarov, B.S.Utevskiy va b.). Mazkur yondashuv kriminologiya sosiologiyaning bo‘limi sifatida tan olingan AQSh olimlariga ham xos. Germaniya, Italiya va Fransiya kabi davlatlarda esa, kriminologiya ijtimoiy-tabiiy fan sifatida o‘rganiladi.

Ikkinchi yondashuvga binoan, kriminologiyani yuridik fanlar, xususan jinoyat huquqi doirasidan chetga chiqarib bo'lmaydi. Mazkur yondashuv tarafdorlari (A.A.Gersenzon, V.D.Menshagin, A.A.Piontkovskiy, P.S.Romashkin, M.S.Strogovich va b.) fikricha, kriminologiya – jinoyat huquqi fanining tarkibiy, muayyan-sosiologik qismi. Ushbu yondashuv tarafdorlarining fikriga ko'ra, yagona jinoyat-huquqiy fanini sun'iy tarzda ikki qismga ajratish qo'pol uslubiy xatodir. Mazkur yo'nalish tarafdorlari jinoyat huquqi va kriminologiya o'zaro bog'liq bo'lgan ikki mustaqil fan ekanligini inkor etadilar, biroq ular kriminologiya o'z mustaqil ob'ekti, predmeti va o'rganadigan masalalari bilan jinoyat huquqidan farq qilishiga e'tibor qaratmaganlar.

Kriminologik ma'lumotlar

Jinoyatchilikni o'rganishning bevosita maqsadi uning holati, darajasi, tuzilishi, dinamikasi, jinoyatchilikni keltirib chiqaradigan sabablar va sharoitlar to'g'risida, unga qarshi kurashish uchun qo'llaniladigan chora-tadbirlarning samaradorligi to'g'risida ma'lumot olishdir. Axborot shunchaki xabar emas, balkim ma'lumotlarning yig'indisidir. Ba'zi hollarda, qandaydir xabarda qabul qiluvchi uchun ma'lumot umuman mavjud bo'lmasligi mumkin. Axborot har doim ma'lum bir voqea yoki hodisa to'g'risidagi bilimlarning noaniqligini kamaytiradigan tarkibni qabul qilishdir. Xabarni qabul qilish natijasida biron bir noaniqlik qanchalik ko'p o'zgargan bo'lsa, ushbu xabar shuncha ko'p ma'lumotlarni o'z ichiga oladi.

Jinoyatchilik va uning oldini olish choralari to'g'risidagi ma'lumotlar kriminologik ma'lumotlar hisoblanadi. Binobarin, kriminologik ma'lumotlarni ushbu hodisalar haqidagi bilimlarning noaniqligini yo'q qiladigan tarkib deb ta'riflash ham mumkin.

Kriminologik ma'lumotlar jinoyatchilikning holati va boshqa xususiyatlarini va uni bartaraf etish choralari to'g'ri (yetarlicha) aks ettirishi uchun u kamida uchta asosiy uslubiy talablarga javob berishi kerak: to'liqliligi, o'z vaqtidaligi va ishonchliligi.

Shubhasiz, ushbu hodisa to'g'risida yetarli miqdordagi ma'lumotni olish bilangina jinoyatchilik holati to'g'risida to'g'ri xulosa chiqarish mumkin. Shuningdek, tugallanmagan, ayniqsa, bir tomonlama ma'lumot, noto'g'ri xulosalar va tavsiyalar uchun asos bo'lib xizmat qiladigan buzuvchi qarashga olib kelishi mumkin. Biroq, kriminologik ma'lumotlarning to'liqliligi talabi "qanchalik ko'p bo'lsa, shuncha yaxshi" tamoyili asosida talqin qilinmasligi kerak. Ushbu hodisani bilish uchun muhim va ahamiyatsiz bo'lgan ma'lumotlarning haddan tashqari ko'pligi amaliy xulosalar nafaqat moddiy resurslar va vaqtni samarasiz isrof bo'lishiga olib keladi, balki o'rganish jarayonining o'zini ham murakkablashtiradi. Ma'lumotlarning to'liqliligi uchun talab "zarur va etarli" tamoyil asosida ma'lum bir tadqiqotning aniq

vazifalaridan kelib chiqqan holda iqtisodiy jihatdan aniqlanishi kerak. Ushbu hodisani va uning muhim xususiyatlarini yetarli darajada bilishi kriminologik maqsadlar uchun zarurdir.

Kriminologik ma'lumotlarning dolzarbligi ma'lum bir tadqiqotning maqsadlariga qarab belgilanadi.

Jinoyatchilikni o'rganishda tegishli faktlar yoki hodisalar ro'y berganda darhol bu haqda yetarli darajada to'liq ma'lumot olish deyarli mumkin emas. Ichki ishlar organlarining navbatchilik bo'linmalari tomonidan to'plangan jinoyatlar to'g'risidagi tezkor ma'lumotlar jinoyatchilikni o'rganish uchun ishonchli asos bo'lib xizmat qila olmaydi; u boshqaruv maqsadlariga xizmat qiladi. Kriminologik ma'lumotlarning dolzarbligi to'g'risidagi talab shu qadar qat'iy qabul qilinmasligi kerak. Jinoyatchilik holati to'g'risida hukm chiqarish uchun ma'lum, nisbatan uzoq vaqt davomida sodir etilgan jinoyatlar to'g'risida ma'lumotlarni to'plash va umumlashtirish zarur. Shu sababli, o'tgan davr uchun hisobot ma'lumotlaridan kelib chiqqan yoki avvalgi jinoyatchilikka qarshi kurash amaliyotini o'rganish natijasida olingan bunday kriminologik ma'lumotlar ham o'z vaqtida bo'ladi. Shuni yodda tutish kerakki, jinoyatchilik alomatlari vaqt o'tishi bilan nisbatan barqaror bo'lsa-da, ikki yoki undan ortiq vaqtni taqqoslash orqali ularning tendentsiyalari to'g'risida qo'shimcha ma'lumot olish muhimdir.

Kompyuter sud ekspertizasining vazifalari

Bu kompyuter va tegishli materiallarni tiklash, tahlil qilish va saqlashga yordam beradi, bu esa tergov idorasiga ularni sudda dalil sifatida taqdim etishga yordam beradi. Bu jinoyat ortida turgan sabab va asosiy aybdorning shaxsini aniqlashga yordam beradi. Olingan raqamli dalillarning buzilmasligini ta'minlashga yordam beradigan shubhali jinoyat joyida tartiblarni loyihalashga imkon beradi.

O'chirilgan fayllarni va o'chirilgan qismlarni raqamli tashuvchidan tiklash, dalillarni olish va ularni tasdiqlash. Dalillarni tezda aniqlashga yordam berish, shuningdek zararli faoliyatning jabrlanuvchiga mumkin bo'lgan ta'sirini baholashga imkon berish. Tergov jarayoni to'g'risida to'liq hisobotni taqdim etadigan kompyuter-sud ekspertisasi xulosasini ishlab chiqarish. Hibsga olish zanjiriga rioya qilgan holda dalillarni saqlash.

Raqamli sud ekspertisasi jarayoni

- Identifikatsiya
- Saqlash
- Tahlil
- Hujjatlar
- Taqdimot

Kompyuter kriminalistikasi vositalari

Kriminalistika texnikasi” termini zamonaviy ko‘rinishiga bosqichma-bosqich amalga oshirilgan. Kriminalistikaning rivojlanishi texnik va taktik usullarning paydo bo‘lishiga olib keldi. Kriminalistika texnikasining asosiy vazifasi aniqlash qiyin bo‘lgan va ko‘rinmaydigan izlarni topish, qidiruv va dalil ma’lumotlarni olish, jinoiy kriminalist ishini yengillashtirishdan iborat.

Kompyuter kriminalistikasi amaliyotida turli xil ma’lumotlarni qayd qilish vositalari qo‘llaniladi. Bularga fotoapparatlar, videokameralar, magnitofonlar, videomagnitofonlar, yozish plyonkalari, yashirin audio va video yozish qurilmalari va boshqalar kiradi. Bular orasida raqamli video va audio yozish qurilmalari juda muhim hisoblanadi.

Kompyuter kriminalistikasi mutaxassisi maxsus kriminalistik qurilmalarsiz ham jinoyatni fosh etishi mumkin. Oddiy kompyuterning o‘zi ham universal kriminalistik vosita hisoblanadi. Kriminalistik dasturiy vosita va turli xil kriminalistik periferiya qurilmalarini kompyuterga o‘rnatish orqali kriminalistik tadqiqod ishlarini olib borish mumkin. Ba’zi dasturiy vositalarni o‘zingiz ham yaratishingiz yoki modifikatsiya qilishingiz mumkin.

Ammo maxsus texnik vositalar tergovchi ishini ancha yengillashtirishi mumkin. Bugungi kunda raqamli qurilmalar bozorida quyidagi qurilmalar mavjud:

- Qattiq disk va boshqa ma’lumot tashuvchi qurilmalarning nusxasini yaratuvchi (hattoki dala sharoitida) qurilmalar;
- Lokal tarmoqni tadqiq qiluvchi qurilmalar;
- O‘rganilayotgan fayl tizimi ma’lumotlarini tahlillash uchun xesh to‘plam (hash sets);
- Mobil telefonlar va SIM kartalarni tadqiq qiluvchi apparat va dasturiy vositalar;
- Dala sharoitlarida kompyuter ma’lumotlarini tadqiq qilishga mo‘ljallangan kompleks ko‘chma kompyuterlar.

Raqamli kriminalistik qurilmalar

“Lavina” nomli ma’lumotlarning sirqib chiqishining oldini olish qurilmasi. Bu qurilma ma’lumotlarni o‘chirish bilan shug‘ullanadi. Bunda ekpluatatsiya davrini tugatgan yoki nosoz holatga kelgan HDD disklarda saqlanayotgan ma’lumotlarni o‘chirishda foydalaniladi. Bunda soniyaning o‘ndan bir qismi diskdagi barcha ma’lumotlar to‘lalgicha o‘chiriladi.

“Lavina” qurilmasi

Data Recovery Stick - bu o‘chirilgan fayllarni tiklashning hamma uchun eng oson usuli. Yuklab olish va o‘rnatish uchun dastur shart emas. Fayllarni yozish vositasidan o‘chirilgan bo‘lsa ham yangi ma’lumotlar ustiga yozilmagan bo‘lsa, ularni qayta tiklaysiz. O‘chirilgan ma’lumotlarni qayta tiklash juda katta ahamiyatga ega emas.

Data Recovery Stick qurilmasi

Pornografiyani aniqlash uchun porn detection stick qurilmasi kompyuteringizdagi barcha rasm va videolarni noqonuniy tasvirlarni tekshirish uchun mo‘ljallangan. Pornografiyani aniqlash vositasi fayllarni, o‘chirilgan ma’lumotlarni, Internet tarixini va zip fayllarini tekshiradi, shuning uchun noto‘g‘ri harakatlarni yashirmaslik kerak.

Porn detection stick qurilmasi

IRecovery Stick har qanday kishini raqamli sud ekspertiga aylantirishi mumkin bo'lgan inqilobiy mahsulotdir. IRecovery Stick qurilmasi yordamida USB drayveri orqali har qanday kishiga iPhone, iPad va iPod Touch qurilmalaridagi ma'lumotlarni tekshirishga imkon beradigan ixtisoslashtirilgan tergov dasturi mavjud. IRecovery Stick o'chirilgan ma'lumotlarni qayta tiklay oladi.

IRecovery Stick qurilmasi

Project-A-Phone Flex qurilmasi

Uyali telefonlarni qo'lda tekshirish hech qachon oson bo'lmagan. Project-A-Phone Flex har qanday qurilmada har bir ekranning yuqori sifatli skrinshotlarini olishni osonlashtiradi. Project-A-Phone Flex - bu sizning dasturiy ta'minotingiz ishlamay qolganda uyali telefonlarni tekshirishning eng oson usuli. 8 megapikselli kamera qurilmadagi har bir ekranni aniq suratga olishga imkon beradi, shu sababli hech narsa

o‘tkazib yuborilmaydi. Kamera sizning kompyuteringizga to‘g‘ri ulanadi, shunda siz suratingizni olishdan oldin uning rasmini aniq qilib olishingiz mumkin. Siz hatto butun imtihoningizdagi HD sifatli videoni yozib olishingiz mumkin.

DP2C - bu bitta kuchli va qulay qurilmaga o‘rnatilgan ma’lumotlarni yo‘naltirish va to‘liq disk tasvirini yaratish vositasi. Sizda elektron pochta, grafika yoki hujjatlar kabi maxsus ma’lumotlar elementlarini to‘plash yoki to‘liq sudga asoslangan ovozli tasvirni yaratish imkoniyati mavjud. Ushbu yuklash vositasidan foydalanish oson va ma’lumotlaringizni to‘plash uchun zarur bo‘lgan barcha narsalar mavjud.

DP2C qurilmasi

Disk ma’lumotlarini xavfsiz ko‘rishni, baholashni yoki tasvirni olishni istagan raqamli va sud ekspertlari, texnik xodimlar va advokatlar Forensic UltraDock™ v5 qurilmasidan foydalanadilar. Bu foydalanishda oson, professional darajadagi kriminalistik qurilma va bu juda ko‘p xost va qo‘shimcha qurilmalarning ulanishlarini ta’minlaydi.

Forensic UltraDock™ v5 qurilmasi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kriminalistika. Darslik. Mualliflar jamoasi - Toshkent: TDYU, 2018.- 51
2. <https://cybersecuritybase.mooc.fi/>
3. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7539219>
4. Book 5 - Digital Investigation Techniques and Tools